

УДК 329.7

**УЧАСТЬ МОЛОДІ У МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2015 р.
(НА ПРИКЛАДІ м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК)**

Олексій Кавилін

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Інститут історії, політології і міжнародних відносин, кафедра політології
вул. Шевченка, 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: polit.evrocentr@gmail.com*

Досліджено політико-правову участь молоді у виборах органів місцевого самоврядування 2015 р. Оскільки вибори проведено відповідно до Закону України «Про місцеві вибори», прийнятого 14 липня 2015 р., проаналізовано нову виборчу систему. Встановлено, що, попри неоднозначні новації у вітчизняному виборчому законодавстві, місцеві вибори відбулися і їх можна розглядати як окремий етап побудови задекларованої в Конституції України демократичної правової, соціальної держави.

Ключові слова: політична участь, вибори, електоральна поведінка, виборча активність, молодь, місцеве самоврядування.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що вибори органів державної влади й управління різних рівнів значно впливають на особливості трансформації політичної системи. За словами Президента України П. Порошенка, місцеві вибори завершили перезавантаження влади [10]. Вагомим у зв'язку з цим вважаємо аналіз політичної участі молоді, соціалізація якої відбувається в умовах формування нових політичних, економічних і соціокультурних відносин. Зрештою, і «перезавантаження влади», на наш погляд, пов'язане з обранням депутатами місцевих рад молодих людей, котрі здобули якісну освіту й здатні вирішувати проблеми громади заради спільного добробуту, а не відтворювати корупційні схеми.

Роль і значення виборів у політичному житті суспільства привертає посилену увагу політиків і вчених до виборчого процесу, особливостей електоральної поведінки. Виборча активність громадян України розглянута у працях О. Балакіревої, В. Бебика, І. Бекешкіної, О. Вишняка, Є. Головахи, С. Макєєва, В. Хмелька, Н. Черниш та ін. Серед вітчизняних дослідників, котрі звертають увагу на проблеми політичної участі громадян і місцевого самоврядування, – І. Алексеєнко, В. Бортніков, В. Бурдяк, І. Воронов, В. Горбатенко, Н. Демб'юцька, В. Денисенко, І. Доцяк, Г. Зеленько, М. Кармазіна, В. Климончук, А. Колодій, І. Кресіна, А. Круглашов, М. Михальченко, Ю. Остапець, М. Примуш, В. Речицький, А. Романюк, Н. Ротар, С. Телешун, Л. Угрин, О. Чемшит, Ю. Шведа. Незважаючи на те, що дослідження політичної участі громадян та виборчих процедур як демократичного механізму формування інститутів влади не є новим для політичної науки, зокрема вітчизняної, актуальним видається політико-правове вивчення політичної участі молоді у виборах органів місцевого самоврядування, що відбулися 2015 р., на прикладі м. Івано-Франківськ.

Аналіз численних наукових досліджень дає підстави стверджувати, що нині поняття «участь» використовують в аспекті розгляду соціальних мереж, соціального капіталу, соціальної ідентичності, проблем місцевих співтовариств, партнерства, громадянського суспільства і под.

Осмилення нових соціальних практик привело, з одного боку, до диференціації проблематики участі, виокремленні її видів у самостійні напрями – політичну, цивільну, громадську, індивідуальну, горизонтальну, вертикальну участь, участь в житті спільноти і под. З іншого – досліджуються процеси інституціоналізації участі – сфери, норми, правила технології реалізації участі. У найширшому сенсі участь характеризується сьогодні у вигляді «ситуативної практики», яка реалізується у межах певного територіального та соціального простору з властивими політичними, соціальними, культурними й історичними особливостями [15].

Конституцією України (ч. 1, ст. 38) встановлено, що громадяни мають право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади й органів місцевого самоврядування [5]. З метою реалізації цих прав 25 жовтня 2015 р. проведено вибори до органів місцевого самоврядування. Згідно зі Законом України «Про місцеві вибори», прийнятим 14 липня 2015 р., систему виборів органів місцевого самоврядування докорінно перебудовано [5]. З одного боку, нова виборча система стимулює структурування депутатського корпусу місцевих рад (це актуально в умовах децентралізації влади), набуття органами місцевого самоврядування нових повноважень; фактично позбавляє лідерів політичних партій і партійних організацій можливості реалізовувати власні одноосібні рішення стосовно визначення черговості кандидатів у списках; сприяє поінформованості громадян про всіх кандидатів з виборчих списків політичних партій. З іншого боку, відбулося блокування прямої конкуренції між кандидатами всередині виборчого списку. Так, виборець, голосуючи за список партії, лише автоматично підтримує єдину кандидатуру з виборчого списку, закріплену партією за конкретним територіальним виборчим округом. На практиці це нівелює будь-які позитивні впливи преференційної системи голосування стосовно підвищення впливу виборця на персональний добір складу депутатських фракцій у місцевих радах, а запропонований варіант виборчих списків лише номінально можна вважати відкритим. Необхідно звернути увагу й на те, що, відповідно до Закону, кандидат, який у територіальному окрузі отримав найбільше виборчих голосів, може бути не обраним до місцевої ради з огляду на невисокі результати самої політичної партії. Унаслідок цього існує ймовірність, що значна частина виборчих округів залишиться без своїх представників, натомість окремі виборчі округи у відповідних місцевих радах репрезентуватиме більш ніж один кандидат [14]. Так сталося і в Івано-Франківській міській раді, в якій не представлено 12 округів з 42, а 6 округів мають по 2 представники.

За таких умов можливе невизнання великою кількістю громадян результатів виборів, а отже, постає сумнів у діяльності новообраних місцевих рад. І це тоді, коли довіра до місцевої влади в останні роки зменшується. За результатами дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та соціологічної служби Центру Разумкова, цей показник знизився від +10% у 2012 р. до – 22% у липні 2015 р. [3]. На запитання: «Якою мірою Ви впливаєте на місцеву владу?» (за шкалою, де 1 означає, що зовсім не впливаєте, а 5 – дуже впливаєте) – відповіді респондентів розподілилися у такий спосіб: 1 – 62,8 %; 2 – 22,6 %; 3 – 8,2 %; 4 – 2 %; 5 – 0,3 %; важко відповісти – 4,1 % [16]. Отже, цілком очевидно, що громадяни не довіряють місцевим органам влади та низько оцінюють власні можливості впливу на діяльність місцевої влади.

Попри неоднозначні новації у вітчизняному виборчому законодавстві й ставленні громадян до місцевих органів влади, місцеві вибори відбулися. Вони становлять

окремий етап побудови демократичної правової, соціальної держави, задекларованої в Конституції України.

Аналіз участі молоді у виборах розпочнемо зі з'ясування ставлення молоді до виборів, оцінки їх значущості для країни, оскільки саме від цього і залежить мотивація щодо участі або неучасті в них. У ставленні до виборів простежуємо динаміку, пов'язану з тим, які це вибори – президентські, парламентські чи місцеві, а також зі загальною суспільно-політичною ситуацією у країні. За словами М. Міщенка, заступника директора соціологічної служби Центру Разумкова, у 1998 р. у виборах брало участь 67 % молодих людей, віком від 18 до 29 років; у 1999 р. таких людей налічувалося 61 %, а у 2002 р. – 59 %. Певний сплеск активності спостерігався у процесі виборів 2004 р. під час Помаранчевої революції. Тоді 71 % молодих людей взяли участь у виборах. Але потім знову простежуємо зниження, і на президентських виборах 2014 р. рівень активності становив 44 %. На парламентських виборах 2014 р. теж найменш активною виявилась молодь – 35 % [8]. На місцевих виборах 2015 р., за даними Центральної виборчої комісії, у середньому по Україні явка виборців дорівнювала 34 %. Дещо вищою вона була у західному регіоні, зокрема на Прикарпатті у другому турі виборів мера становила 38%. Молодь у котре продемонструвала найменшу активність; натомість зросла кількість виборців, старших за 50 років.

Отже, українська молодь не демонструє високої активності на виборах. Для порівняння: у розвинутих демократичних країнах електоральна поведінка посідає особливе місце серед усіх форм політичної активності, бо саме тоді виборці делегують повноваження своїм представникам. Хоча електоральна активність істотно різниться. Так, у Великій Британії в голосуванні бере участь в середньому 75 % виборців, у США – 53 % [6].

Сама собою участь у голосуванні, незважаючи на важливість цього процесу, – недостатній показник, аби оцінювати участь молоді у формуванні влади та контролі за її діяльністю. Зазначимо також: серед причин неучасті у виборах молоді громадяни вказують сумнів у дієвості обраних органів влади, у можливості змінити ситуацію на краще [4].

Вагоме значення для компетентного вибору під час голосування має рівень поінформованості стосовно кандидата та його програми. Однак доводиться констатувати: рівень поінформованості молоді недостатній, що виникає унаслідок багатьох чинників, зокрема й об'єктивних, – це велика кількість кандидатів; необхідність ознайомитися не лише з програмами кандидатів, а й партій, блоків, які вони представляють. Окрім того, близько 80 % кандидатів взяли участь у місцевих виборах без конкретних програм, їхні виборчі кампанії були беззмістовними. За словами О. Кошеля, генерального директора Комітету виборців України, «гасла не відповідають місцевій проблематиці. Ми обираємо депутатів і міських голів, а нам пропонують контрактну армію, зменшення тарифів, що не стосується компетенції місцевої влади. Виборцям пропонують програми, які можна назвати програмами проїдання. Тобто хвиля популізму на місцевому рівні має місце» [2]. Відтак молодь стверджує, що «не було за кого голосувати». Не містили бюлетені й графі «не підтримую жодного». Тож на цьогорічних виборах виявилось чи не найбільше зіпсутих, недійсних бюлетенів. На окремих дільницях таких налічувалося до 5 %.

Івано-Франківська міська виборча комісія завершила 2 листопада 2015 р. підсумування виборів депутатів Івано-Франківської міської ради. Міська рада сьомого

демократичного скликання має у складі 42 депутати. За результатами виборів, до ради увійшли представники 6 політичних сил (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл депутатських місць в Івано-Франківській міській раді

Голоси	%		Партія	Депутати	
				усього	з них молодь
22 644	27,06	33,33	ВО «Свобода»	14	9
14 661	17,52	21,43	ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність»	9	5
10 336	12,23	14,29	ПП «Об'єднання «Самопоміч»	6	2
9 396	11,15	14,29	ПП «УКРОП»	6	3
6 965	8,31	9,52	ВО «Батьківщина»	4	-
4 758	5,47	7,14	УНП	3	-

З 11 зареєстрованих кандидатів на посаду міського голови – жодного молодше 35 років.

Зауважимо, що політична участь – це не лише участь у виборах, а й у: прийнятті рішень; управлінні й самоврядуванні; виборі політичних лідерів і контролі за їхньою діяльністю; прийнятті, реалізації й охороні законів; виборчих політичних кампаніях, мітингах, зібраннях; засвоєнні й передачі політичної інформації; страйках; масових кампаніях громадянської непокори, визвольних війнах і революціях; діяльності політичних партій і громадських об'єднань і под. [10, с. 513]. Політична участь молоді нерівномірна у зв'язку з відмінністю доступу до соціальних ресурсів. Під соціальними ресурсами зазвичай розуміють: освіту, яка відкриває доступ до інформації; гроші, наявність котрих дає змогу займатися політикою; соціальний статус і престиж, до носіїв яких влада дослухається охочіше; певні поведінкові навички [12, с. 345]. Серед молоді найпоширеніші форми політичної участі, пов'язані з передвиборними кампаніями, що загалом відповідає її рівню доступу до соціальних ресурсів. Це – участь у роботі передвиборних штабів, виборчих комісій, носіння політичної символіки, розклеювання листівок, переконування друзів, близьких, знайомих у правоті своїх політичних поглядів та ін. Натомість менше поширені постійна діяльність у політичній партії чи громадській організації, а також звернення громадян до державних і правозахисних установ.

Участь у політичних, насамперед протестних акціях є однією з найприйнятніших і доступних для молодого покоління (водночас із участю у виборах) форм громадянської активності й донесення своєї позиції до влади і суспільства, а також джерело заробітку. Тому виконавцями й учасниками екстремістських дій часто стають особи віком від 18 до 30 років, а подеколи й молодші за них. Один із учасників резонансних подій 18 травня 2013 р., який опинився в епіцентрі скандалу з побиття представників ЗМІ, назвав матеріальні труднощі головною причиною своєї участі у проплаченій вуличній акції. До речі, в Україні найнижчі доходи від зайнятості отримує наймолодша вікова група осіб, котрі зазвичай підзаробляють у вільний від навчання час. Це головно випускники шкіл і студенти початкових курсів, які, маючи середню або неповну вищу освіту, не можуть

знайти високооплачувану роботу. Соціальна невлаштованість значної частини молодих людей робить їх зручним об'єктом популістської демагогії, різноманітних маніпуляцій. Таке становище особливо небезпечне з огляду на спроби політичних сил використати природний радикалізм молоді у своїх вузько кон'юнктурних інтересах.

Проте нині потенціал радикалізму української молоді виявляється все ще переважно латентно – у формі недовіри до більшості політичних інституцій, зневіри у можливості самореалізації в Україні й, відповідно, у поширенні еміграційних настроїв. Для прикладу, молодь за результатами моніторингу Інституту соціології НАН України, демонструє критично низький рівень довіри до політико-адміністративної сфери держави, владних інститутів, політичних партій, органів правопорядку, профспілок. Через невирішені життєві проблеми й відсутність перспектив, як засвідчують соціологічні дослідження, намір назавжди залишити Батьківщину в оглядному майбутньому висловила половина опитаних молодих громадян України (50,4 %) [7].

Важлива не лише участь молоді у формуванні влади, а й контроль за її діяльністю і співпраця у місцевому самоврядуванні. Адже громадські слухання, громадські ініціативи, експертизи, консультації з міськрадою, місцеві референдуми – це, власне, інструменти участі юнаків і дівчат у здійсненні місцевого самоврядування, що забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту прав, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Однак, на жаль, більшість українців (51 %) не готові докладати зусиль заради успіху реформ у країні: 28 % вважають, що цим мають займатися органи державної влади; 23 % не вірять в успіх реформ. Хоча 28 % готові уважно стежити за інформацією у ЗМІ про реформи, 13 % – отримувати знання, потрібні для орієнтування у реформах, 11 % – брати участь у публічних обговореннях, 8 % – у діяльності громадських організацій та волонтерстві [13].

Одночасно впродовж останніх років спостерігається тенденція зміни вектора громадянської активності з політичної сфери на розв'язання неполітичних завдань. Так, підвищилась активність участі громадян у протестних акціях, які стосуються місцевих проблем. Поширились протестні дії окремих суспільних груп, спрямовані на захист власних соціально-економічних інтересів. Експерти також зазначають посилення тенденції до зміцнення горизонтальних зв'язків у певних суспільних групах, чия діяльність не пов'язана з політичним змістом (у середовищі підприємців, автомобілістів, студентів та ін.), і поступової зміни їхньої активності зі ситуативної на постійну. Такі вияви самоорганізаційної активності сприяють набуттю громадянами навичок і практичного досвіду відстоювання своїх прав та інтересів, стимулюють зростання активістських орієнтацій і послаблення патерналістських очікувань в українському суспільстві.

Змінились і політичні пріоритети молоді. Колишня апатія до політичного життя країни та показна політична активність поступились місцем свідомій політичній участі значної частки молоді (до 33 %), поміркованому ставленню до політичних подій (46 %) і відторгненню політичних мотивів (21 %). Молодь орієнтується здебільшого не на партії чи їхні ідеї, а на конкретних політичних лідерів [1].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що громадсько-політична участь молоді визначається такими показниками, як:

- політична ефективність – оцінка громадянами власної спроможності впливати на рішення влади;
- політична компетентність – наявність у людей політичних знань і досвіду, необхідних для участі в політичному процесі;
- інтерес до політики;
- довіра громадян один до одного та громадських і державних інститутів;
- громадянська відповідальність – відчуття особистої відповідальності стосовно вирішення суспільних проблем.

Аналіз електоральної поведінки молоді засвідчує, що рівень залучення молоді до різних етапів виборчої діяльності відображає рівень політичної культури. Соціальні питання української молоді й відчуженість значної її частини від процесу прийняття політико-управлінських рішень (отже, й від розв'язання актуальних молодіжних проблем) зумовлюють розчарування, байдужість, соціальну апатію, еміграційні настрої, створюють ґрунт для радикалізації форм політичної участі молоді.

Співпраці молоді у формуванні влади, контролі за її діяльністю й участі у місцевому самоврядуванні сприятиме: належне виконання посадовими особами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування вимог чинного законодавства щодо забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень; підвищення рівня інформаційної відкритості органів влади й інтерактивної складової їх веб-ресурсів (створення Інтернет-форумів, проведення Інтернет-опитувань, рейтингових голосувань, подальше поширення практики онлайн-зустрічей, «телефонів довіри», «гарячих ліній», інших форм оперативного індивідуального зв'язку з представниками органів влади); створення за ініціативи органів влади загальнонаціонального молодіжного інформаційного порталу. Окрім того, в чинному законодавстві, нормативних актах органів місцевого самоврядування порядок реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні зазвичай докладно не регламентується (виняток становлять місцеві вибори). Така ситуація дуже ускладнює впровадження нових форм у практику територіальних громад і не сприяє подальшому розвитку місцевої демократії, залученню громадян, у тому числі молоді, до участі у розв'язанні питань місцевого значення.

Список використаної літератури

1. *Баранівський В. Ф.* Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства / В. Ф. Баранівський // Наук. вісн. – Харків : ХНПУ, 2014. – Вип. 43. – С. 39–52. (Серія «Філософія»).
2. Близько 80% кандидатів йдуть на місцеві вибори без конкретних програм – КВУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1148280-blizko-80-kandidativ-ydut-na-mistsevi-vibori-bez-konkretnih-program-kvu.html>
3. Громадська думка населення України: 2010–2015. Що змінилося? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/komu-bilshe-doannja.htm>
4. *Доцяк І. І.* Сучасне студентство у виборчому процесі: роль, особливості та перспективи / І. І. Доцяк. – Івано-Франківськ : «Місто-НВ», 2001. – 192 с.
5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. *Мельвиль А. Ю.* Категории политической науки / А. Ю. Мельвиль – М. : МГИМО, РОССПЕН, 2002. – 656 с.

7. Молодіжний радикалізм в Україні: чинники ескалації та шляхи попередження небезпечних проявів: Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1224/>
8. Молодь була найменш активною на виборах. Опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/molod_bula_naymensh_aktivnoyu_na_viborah__opituvannya_1988525
9. Політологічний енциклопедичний словник, упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
10. Порошенко: місцеві вибори остаточно перезавантажать українську владу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5.ua/Mistsevi-vybory2015/Poroshenko-mistsevi-vybory-ostatochno-perezavantazhat-ukrainsku-vladu-96469.html>
11. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
12. Резнік О. Громадянські практики населення України / О. Резнік // Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2006. – С. 337–347.
13. Реформи в Україні: громадська думка населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/reformi-v-elennja-.htm>
14. Ризики реалізації Закону України «Про місцеві вибори». Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1898/>
15. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: навчально-метод. посіб. – К., 2013. – 250 с.
16. Якою мірою Ви впливаєте на владу? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=441

Стаття надійшла до редколегії 03.12.2015

Прийнята до друку 19.02.2016

**PARTICIPATION OF YOUNG PEOPLE IN LOCAL ELECTIONS 2015
(ON THE EXAMPLE OF IVANO-FRANKIVSK)**

Oleksii Kavylin

*Candidate for a Degree at the Department of Political Science of
Vasyl Stefanyk National Precarpathian University
Shevchenko str., 57, 70025, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: polit.evrocentr@gmail.com*

Considering the present challenges and strengthening of scientific interest in the problems of the citizens' political participation, this article is an attempt of political and legal study of the young people's participation in the local authorities elections that took place in 2015. Since this year elections were held in accordance with the Law of Ukraine «On Local Elections» adopted on July 14, 2015, the new election system was analyzed. Despite the controversial innovations in the national election legislation, the local elections were held and they can be considered as a separate stage of formation of a democratic, legal, and social state declared in the Constitution of Ukraine.

Key words: political participation, elections, electoral behavior, electoral activity, young people, local government.